LUND UNIVERSITY

At grave og at skrive

Wienberg, Jes; Karlberg, Inger

Published in:
META: Medeltidsarkeologisk tidskrift

1992

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Wienberg, J., & Karlberg, I. (1992). At grave og at skrive. *META: Medeltidsarkeologisk tidskrift*, 21-31.

Total number of authors:
2

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

NETA, Middeltidsarkæologisk tidsskrift 1991:4, 1992, s. 21-31.

AT GRAVE OG AT SKRIVE

Den arkæologiske scene

Arkæologien ude i felt er levende teater. Her møder vi nysgerrigt ukendte roller, uforståelige replikker, bevægelser og improvisationer. Men når vi vil genopleve udgravningen i arkæologens egen rapport eller artikel, så kan vi knapt genkende forestillingen.

Handlingen er blevet erstattet af tørre tekster og cifre i overflod. Og hvor vi før kunne se arkæologer i arbejde, er scenen nu affolket. Ikke et menneske er synligt på fotografierne og tegningerne. Vi ser blot billeder af nøgne strukturer.

Ofte er det slet ikke muligt at vende tilbage til udgravningen, da der hverken er skrevet nogen rapport eller artikel. Fund og iagttagelser henligger ubearbejdet i æsker og mapper, som samler støv. Arkæologerne er forlængst optaget af nye undersøgelser, er blevet bureaukrater eller har helt forladt faget.

Hvorfor denne afgrund mellem den oplevede og den genfortalte arkæologi? Og hvorfor så mange uskrevne rapporter? Er der en sammenhæng? Løses problemet, hvis vi blot får mere tid, flere penge, skriver mere kortfattet, eller omvendt mere litterært?

Skriveren vil her hævde, at vi ikke griber ved ondets rod, som er selve vor arbejdsmåde. Vi er blinde for det banale faktum, at arkæologien er et arbejde. I vor iver for at studere det abstrakte opdager vi ikke, at arkæologiens daglige praksis har betydning både for arkæologerne selv og for arkæologiens resultater. Vi har usynliggjort arkæologiens arbejde. Vi forstår derfor ikke, hvorfor rapporterne er så kedelige, så vanskelige at skrive, eller hvorfor så mange forlader feltarkæologien.

Baggrunden for disse kritiske linjer er to årtier af personlige erfaringer på den arkæologiske scene, hvor skriveren har spillet alle mulige og umulige roller fra den glade amatør og uaflønnede praktikant til den patriarkalske udgravningsleder og fjerne projektforsker.

Ovenover arkæologiens hul

Arkæologien fornyes jo ikke blot gennem nye overraskende brikker til fortidens mosaik, men også i det kritiske gensyn med ideer og metoder. Længe hvæssede arkæologien sine typologiske, kronologiske og kilde-

kritiske våben til fuldkommenhed, mens tolkningerne umærkeligt blev formet af tidens ledende tanker. Først med den "nye arkæologi" fulgte en forfriskende debat om arkæologiens mål og midler. Pludselig skulle arkæologien være mere end et hul i jorden. Den skulle være teoretisk, bevidst og kritisk. Og arkæologien skulle ikke være arkæologi eller kulturforskning længere, men antropologi og samfundsfag.

Arkæologien har rettet opmærksomheden bagud mod sin egen ungdom i en søgen efter identitet. Hvor fortiden og vor nære samtid synes så forvirrende flertydig, fremstår arkæologiens egen historie anderledes klart i sort og hvidt. Arkæologien har af 1800-årene rekonstrueret et mytisk landskab af driftige individer og revolutionerende ideer i national indramning. Her blev grunden lagt for vore museer, den arkæologiske videnskab og dens metoder.

Den refleksive arkæologi har udforsket tingene, monumenterne, teorierne og metoderne, institutionerne og de fremstående mænd, mens de anonyme arkæologer og hverdagens praksis er blevet glemt. Det er ikke tilstrækkeligt at fremdrage kvinderne i fortiden og nutiden, vi må også synliggøre arkæologiens tavse flertal, arbejdet i felt og ved skrivebordet. For gennem selve arbejdsgangen præger vi vort billede af fortiden og os selv.

En kontekstuel arkæologi har ikke blot sammenlignet fortidens spor med en ulæst tekst, men også rettet søgelyset mod vore egne udtryk. Vi anvender jo sproget før, under og efter feltarbejdet, former vore iagttagelser i tale og tekst. Og tænker i kategorier præget af en tekstuel teknologi. Arkæologiens resultater skabes således med og i sproget.

At skrive arkæologi

Indenfor antropologien findes en kritisk bevidsthed om, hvordan feltarbejdets liv og erfaringer forvandles til tekst og genre. Monografier fra de første feltarbejder etablerede en egen antropologisk genre, hvor indsigten i den fremmede kultur blev nået gennem kategorier som slægt, ritual, udveksling og kosmologi. Siden har de klassiske værker resulteret i nye tekster. De engang radikale kategorier er blevet standardformler. Antropologerne er ikke længere forfattere, men stilbunde skrivere.

Inspireret af antropologien møder vi nu også en skepsis over for arkæologiens tørre og upersonlige tekster, hvor den velkendte form skal garantere det videnskabelige indhold. Og vi aner begyndelsen til en "poetisk arkæologi". Søgen efter et nyt indhold ledsages af stilistiske eksperimenter.

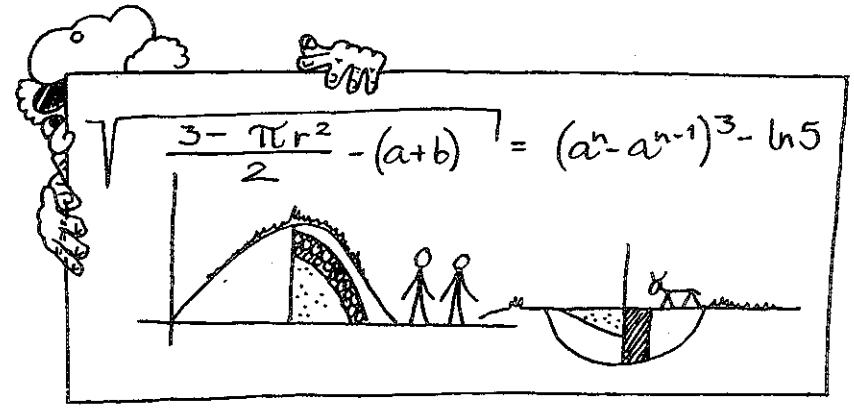

"Arkæologerne gemmer sig bag abstrakte formler"

Arkæologien har etableret en egen genre, "arkæologisk faktalisme", der efterstræber objektive beskrivelser. Faktalismen indpasser fortidens spor i samme slidte formler: Typologi, stratigrafi, korologi, konstruktioner, stolpehuller, gruber og render, afsatte og påførte lag, faser og datering, beboelse, handel og håndværk.

Faktalismen som genre tilhører en arkæologi, der forlængst er blevet forskningshistorie. Men genren har overvintret ved udgravningen og rapportskrivningen. Gennem forelæsninger, vejledning og endog trykte anvisninger fastlåses billedet af den "normale" arkæologiske rapport, opgave eller afhandling.

Ian Hodder har rettet et hårdt angreb mod vor måde at skrive arkæologi på. I artiklen "Writing archaeology: site reports in context" (1989) fastslår han, at rapporterne i sin nuværende form er detaljerede, lange, kedelige, kostbare og forbeholdt specialister. Dertil er de vanskelige at anvende, da de savner kritiske oplysninger om, hvordan resultaterne blev opnået. Alle METAs læsere, som har orket læse en rapport, vil sikkert finde kritikken berettiget.

Rapporterne er ifølge Hodder skrevet i en upersonlig og passiv stil. Arkæologerne gemmer sig bag abstrakte formler. Udgravningens navngivne individer, hensigter, handlinger, opdagelser og debat er blevet marginaliseret til indledningen og afslutningen. Skønt rapporten er resultatet af et

kollektivt arbejde savnes udgravningens usikkerheder og diskussioner om hvad, hvor og hvorfor. Skrivemåden vil han forklare som en konsekvens af, at institutionerne har overtaget arkæologerne og arkæologien.

For at modvirke denne tendens anbefaler Hodder ikke en tilbagevenden til fortiden, men mener, at vi kan lære af 1700-årenes skrivemåde. Da var rapporten ofte udformet som et brev, skrevet af et "jeg", berettende, fuld af individer, handlinger, fund og hypoteser, som fremkastes og afvises. Hodder ønsker en rapport disponeret ikke efter emner og fundgrupper, men efter handlingen, en rapport der formidler feltets usikkerheder og uløste tvivl.

Christopher Tilley har formuleret en lidt anden kritik. I "Excavation as theatre" (1989) henviser Tilley til kløften mellem nødudgravningen og forskningsudgravningen, mellem udgravningens entusiasme og ressourcer og så de uskrevne eller kedelige rapporter. Han påpeger magasinernes uregistrerede, ikke analyserede og bortkomne fund, museernes søvndyssende og trivielle fremstilling af fortiden, og hvordan udgravede fund i praksis er blevet til arkæologens private ejendom gennem årtier, utilgængelig for andre forskere. Også alt dette turde være velkendt for læserne.

Tilley foreslår, at penge bevilget til en bestemt nødudgravning skal kunne overføres til andre opgaver indenfor arkæologien, så ikke blot mængden af information øges, men også forståelsen af fortiden. Og i lighed med Hodder vil Tilley bort fra den standardiserede rapport med dens upersonlige sprog, tegninger i skala, tabeller og detaljerede fundlister. Istedet for en utopisk og retorisk stræben efter videnskabelig neutralitet og objektivitet vil Tilley fremhæve tolkningsprocessen gennem udgravningen, de utallige spørgsmål og forskellige løsninger. Arkæologens rapport er kun én blandt mange mulige genfortællinger af udgravningens skuespil.

Hodder og Tilleys kritik af vore rapporter er både nyttig og nødvendig. Er det muligt at skrive mere læsevenligt, engagerende og oplysende, da er meget opnået. Men en forandring af rapporten alene fjerner ikke årsagerne til elendigheden, som findes i måden vi organiserer vort arbejde på. Både Hodder og Tilley overser betydningen af den arkæologiske praksis for rapportens tilblivelse, udformning og indhold. De forstår derfor ikke, hvorfor individerne bliver usynlige, handlingerne forsvinder, dialogen forstummer, og usikkerheden ophører.

Ved Riksantikvarieämbetet i Sverige findes nu et helt modsat forslag til at fjerne bjerget af uskrevne rapporter. Løsningen er mere kortfattede tekniske rapporter. Flere cifre og færre ord. Da skulle tid og penge kunne frigøres til forskning og formidling.

Hensigterne er sikkert de bedste, men forslaget rammes af alle Hodders og Tilleys vægtige indvendinger. Vi får flere ulæselige rapporter og en mere trist arkæologi, mens forskningen og formidlingen i værste fald udebliver. Det er nemlig let hændt, at nye udgravninger kalder arkæologerne ud i felt, efter at blot den tekniske rapport er skrevet. Da kommer erfaringerne fra den gamle udgravning ikke rigtig til nytte ved den nye undersøgelse. Kløften mellem faktaindsamlingen og forskningen uddybes. Og uden en første berettende bearbejdning af udgravningen kan det blive endnu vanskeligere at forske og formidle. At skrive er jo ikke kun et spørgsmål om tid og penge, men et møjsommeligt tankearbejde. Ved at sænke kravene kan forslaget lette arkæologernes samvittighed, men reelt øge problemerne.

Arkæologiens arbejde

Hvordan er da arkæologiens arbejde? Lad os opdigte en udgravning som eksempel for at lette erindringen. Enhver lighed med virkeligheden er selvfølgelig tilsigtet.

Udgravningen kan kaldes Birkebeinertomten i middelalderbyen Tunheim. Mere end 750 m^2 blev her undersøgt over næsten 12 måneder for et éncifret millionbeløb. Som arkæologer arbejdede studenter og eksaminerede fra flere lande. Sammenlagt deltog måske 50 personer i feltarbejdet. Næsten 1000 plan- og profiltegninger, 1400 konstruktionsbeskrivelser og lagskemaer, omtrent 7500 fotografier samt decimetre med tætskrevne dagbøger udgør dokumentationen. Dertil kommer mere end 4700 fundnumre og omtrent 1500 naturvidenskabelige prøver. Visselig en stor udgravning efter nordisk målestok, men langtfra unik i Norge og Sverige. Og Birkebeinertomten kan tydeliggøre en tendens i arbejdet, som også genfindes ved de små danske "kikhuller".

Birkebeinertomtens arkæologi er i alle dele præget af en hierarkisk opbygning. Det fremtræder usløret i arbejdsrollerne, i dokumentationen og ved rapportens skrivning.

Arbejdet er opdelt vertikalt og horisontalt efter funktioner og ansvar. Længst nede finder vi de sæsonansatte feltarbejdere optaget af at afdække enkelte konstruktioner og lag. Travle som de er, har de sjældent tid og mulighed for at følge arbejdet udenfor deres egen feltdel, der er afgrænset af profilbænke. Mens assistenter beskriver og tegner, så noterer feltlederne i

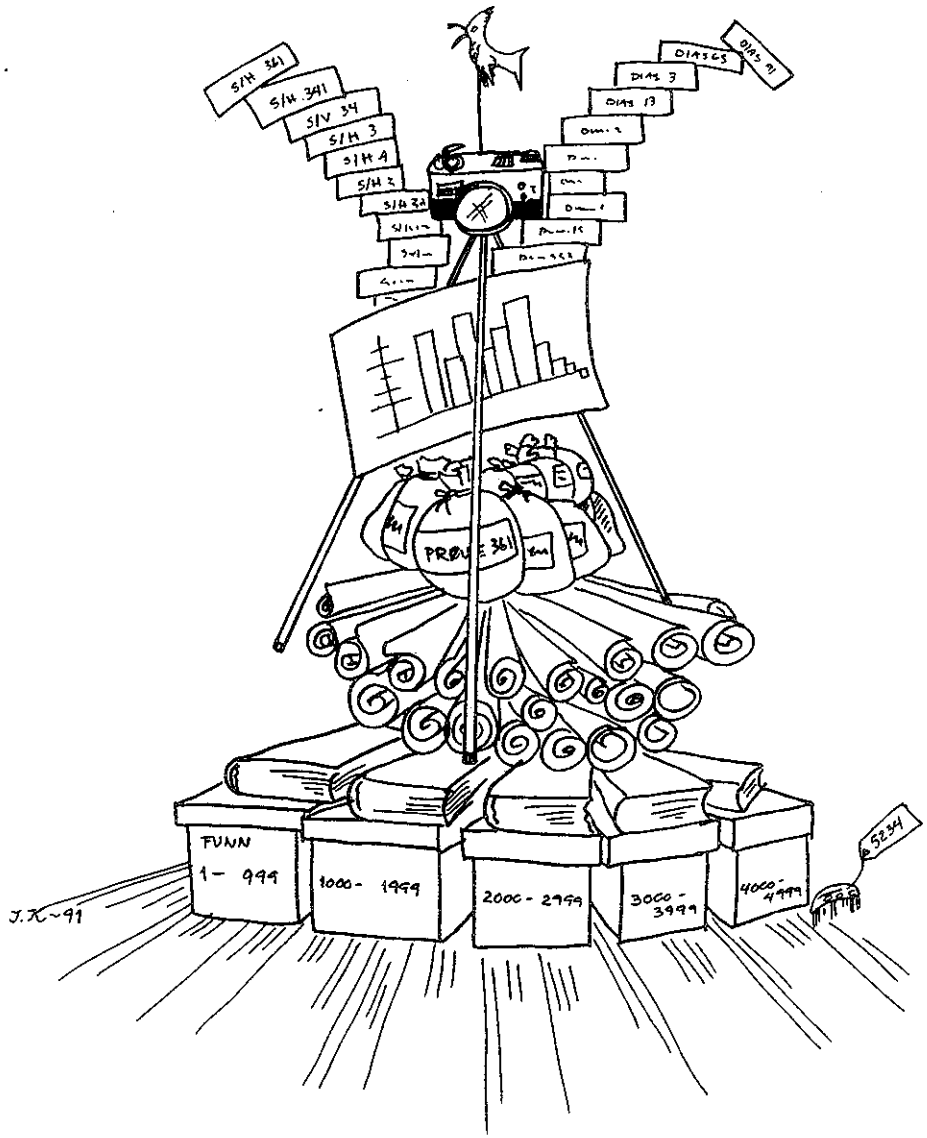

Feltarbejdets tavse hierarki

sine dagbøger, beslutter om arbejdsgangen og kontrollerer dokumentationen. Udgravningslederen kommer og går uberegneligt, ser forhåbentligt til helheden og tegner arkæologiens ansigt udad til medierne. Op gennem pyramidens mange trin aftager det praktiske arbejde med gravesker og spader, mens tyngden af papir og månedslønnen øges.

Lige som arbejdsrollerne er udgravningens indsamling af information ordnet strengt hierarkisk. Iagttagelserne går trinvis opover ad fastlagte kanaler fra delfelterne til kontoret, fra feltarbejderne til udgravningslederen. Og her ved pyramidens top finder vi ansvaret for rapporten og den videre publicering.

Rapporten skrives som regel af udgravningslederen alene - undertiden med hjælp af nogle få udvalgte - og sjældent af et kollektiv. Lederen skriver da traditionelt om hovedlinjerne i bebyggelsen, mens stratigrafien, husene og genstandene overlades til andre. Ved skrivebordet tvinges de utallige standardiserede informationer sammen til en helhed efter givne formler. Da har de sæsonansatte feltarkæologer forlængst forladt Tunheim.

Situationen er altså den omvendte af teatret. I arkæologien nedskrives handlingen af instruktøren efter tæppefald, når skuespillerne er rejst videre til næste forestilling.

Snarere end teatret minder udgravningen om en gammeldags fabrik med arbejdere, formænd og en sjældent synlig direktør. Istedet for samlebåndet får vi hakkebordets eller soldets monotoni. Produktionen måles selvfølgelig i areal og volumen - effektiviteten i m^3/person/dag. Med omskrivning af et begreb fra sociologen Pierre Bourdieu vil skriveren hævde, at feltarkæologerne aflønnes for at skabe en "kulturel profit". Arbejdet skulle nemlig gerne bidrage til udgravningslederens "kulturelle kapital".

Hierarkiet er utvivlsomt en effektiv arbejdsform, hvis hensigten er en kvantitativ maksimering af data, men konsekvenserne for både arkæologerne og arkæologien er åbenbare. Vi opdager alle fabrikkens dårlige sider. Feltarbejdet udvikler et arkæologisk proletariat, der udslides fysisk og psykisk efter få sæsoner, især af udgravningerne om vinteren. Vi får forudsigelige konflikter om løn, tider, indkvartering, arbejdstøj og redskaber. Feltarkæologerne fremmedgøres over for deres arbejde, da de savner lederne motivation, overblik og indflydelse. Det praktiske arbejde udendørs, samværet med andre arkæologer og behovet for erfaring bliver da de vigtigste drivkræfter. Nogle sæsoner udrenser myterne om arkæologiens spændende arbejde. Det bør altså ikke overraske, når mange forlader feltet for et

andet liv.

Den kedelige og upersonlige rapport er den uundgåelige konsekvens af kravene til objektivitet forenet med en hierarkisk arbejdsform. Når iagttagelserne stadig indpasses i standardiserede skemaer og tegninger med brug af faste begreber og symboler bliver resultatet et neutralt og dødt sprog. Gennem flere trin forvandles konkrete spor til abstrakte strukturer. Grøfter, stokke og planker bliver tomter, gårde og ejendomme. Og når rapporten skrives af et fåtal uden deltagelse af feltarkæologerne, som faktisk har udført arbejdet, kan det heller ikke overraske, at personerne, handlingerne, dialogen, tvivlen og de alternative tolkninger forsvinder på vejen.

Overalt i arkæologiens rapporter, artikler og bøger finder vi handlekraftige enkeltmænd, høvdinger, stormænd, aristokrater, bisper og konger, som grundlægger byer, markerer tomter, regulerer bebyggelse, indkræver skat, opfører borge og kirker. Er det ikke et projiceret selvportræt af den patriarkalske arkæolog? Han, eller hun, er selv arbejdsleder og modtager informationer op gennem en hierarkisk organisation. Arkæologiens arbejdsmåde og foretrukne forklaringer er således forbundne.

Endelig til de uskrevne rapporter. Når det prestigefyldte arbejde med at skrive rapporten forbeholdes udgravningslederen alene eller nogle få, er det ikke mærkeligt, at det ofte forbliver ugjort. Museets eller kontorets fastansatte arkæologer er pressede af andre opgaver. De finder ikke tiden mellem alle breve, telefoner og møder. Hierarkiet sikrer lederne et ansvar og en arbejdsbyrde, som de ofte ikke orker.

Den redigerede rapport

Bygger den her fremførte kritik på et personligt vrængbillede af arkæologien? Er virkeligheden anderledes? Præges udgravningen af fællesskab, hvor alle føler medansvar? Skrives rapporten med glæde? Er den informativ og letlæselig? Skriveren skulle ønske, det var så enkelt, for da kunne vi vende tilbage til vor trygge rutiner.

Eller: De enkelte iagttagelser er rimelige, men udgravningen kan vanskelig fungere anderledes? Arkæologien afspejler jo blot samfundet? Et vist frafald blandt feltarkæologerne er naturligt? For at undgå anarki er arbejdsdeling og hierarki nødvendigt? Og kun lederne er kompetente til at skrive rapporten?

Nej, problemerne er velkendte, diskuteres ofte, men opfanges måske sjældent på tryk, da de tilhører en praksis, som anses videnskaben uved-

Den redigerede rapport

kommende. Hvis noget af kritikken er rimelig, bliver spørgsmålet nu, hvordan vi finder konstruktive udveje.

Vil vi motivere feltarkæologerne, synliggøre aktørerne, tillade debatten, løsgøre selvironien og skrive mere poetiske og spændende rapporter, da må vi rasere det etablerede hierarki, som blot udtrykker magt. Ønsker vi alternative tolkninger af fortiden, da må vi rive ned arkæologiens pyramider. Ansvaret skal fordeles.

Et konkret forslag er at lade alle på udgravningen, der ønsker det, både uøvede studenter og erfarne feltrakkere, deltage i rapportarbejdet. Istedet for én eller nogle få, der skriver over en længere periode, kan en gruppe i fællesskab arbejde med rapporten umiddelbart efter udgravningen. Rapportens kapitler opdeles mellem arkæologerne. Udgravningslederen må "nøjes" med det hædrende arbejde at være medforfatter, vejleder, inspiratør og redaktør. Allerede under feltarbejdet vil arkæologerne da få bestemte opgaver knyttet til rapporten. Feltarkæologernes motivation og kompetence øges med ansvaret. Arbejdssæsonen forlænges. Feltets dialog og erfaringer registreres. Og især: Rapporterne bliver skrevet. En realistisk utopi?

Forslaget er muligt indenfor de givne tidsmæssige og økonomiske rammer. Faktisk har det kollektive arbejde fungeret ved flere mindre udgravninger og vellykkede publikationer. Hvorfor da ikke også prøve denne arbejdsform ved større rapporter?

Er dette forslag ikke tilstrækkelig kraftig medicin, kan vi gå et skridt videre. Hvis institutionerne har bureaukratiseret arkæologien må vi bryde deres monopol, decentralisere og privatisere. Lade hele udgravningen, fra forarbejdet frem til publikationen, udbyde i åben licitation. Sådan har arkitekterne jo arbejdet i mange år. Da skulle fritstående arkæologer, museer og udgravningskontorer været tvunget til at konkurrere på ideer, spørgsmål, metoder og økonomi. Vi ville da måske opnå en "markedsarkæologisk" frihed, variation og kvalitet. Men det er en anden historie.

Jes Wienberg
Lund (tekst)

Inger Karlberg
Drammen (tegning)

Henvisninger

Den "poetiske arkæologi" er, som så meget andet, inspireret af antropologien: Et centralt værk er her (eds) James Clifford & George E Marcus: *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley/Los Angeles/London 1986. Se også Kirsten Hastrups artikel "Etnografiens udfordring. Fortællingen om det anderledes" i *Feltarbejde - oplevelse og metode i etnografien*, (red) Kirsten Hastrup & Kirsten Ramløv, København 1988.

Artikler om at skrive arkæologi finder læseren i *Archaeological Review from Cambridge vol 8 no 2*, Cambridge 1989. "ARC" er en engelsk parallel til META med artikler samlet omkring et tema, megen debat samt anmeldelser. Til samme miljø hører også Ian Hodder med artiklen "Writing archaeology: site reports in context" og Christopher Tilley med "Excavation as theatre", begge trykt i *Antiquity 63*, London 1989.

Som et eksempel på en teknisk rapport kan nævnes Carolina Andersson & Ann-Mari Hållans & Boje Persson: *Biografen. Ett 1600-1700-talskvarter i Nyköping*. RAÄ & SHM Rapport, UV 1990:1, Stockholm 1990.

Byarkæologiens organisation, dokumentation og publicering behandles i Øivind Lunde m fl: *Dokumentasjon ved bygravninger i Norden. Nordisk seminar i Tønsberg, Norge, 23.-26. februar 1981*, Riksantikvarens Rapporter 3, Oslo 1982. Af interesse er også *META 1980 nr 4*, Lund 1980, med artikler om publicering af byudgravningerne.

Hierarkiet opmuntrer ikke til kritik. Tekster om arkæologernes grå hverdag er derfor få. En debat i *META 1986 nr 1*, Lund 1986, mellem den tilrejsende professor Stig Welinder og lokale projektleder Jan Lindh, hen over hovederne på de tavse feltarkæologer, fremdrager dog nogle af problemerne.

To eksempler på kollektive byarkæologiske præsentationer er (red) Anders W Mårtensson: *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*, Archaeologica Lundensia VII, Lund 1976. Og (red) Sten Tesch: *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunagrävningen 1988-90*, Sigtuna 1990.

Tak til Inge Dam for sproggranskning.